

שריטה נצחית בזיכרון

| איתי אילנאי || צילומים: ריאן |

30 שנה הפרידו בין המשורר ראזו קלפר ובין הצייר שי עבאדי ובכל זאת הם היו חברים קרובים | קלפר הביא את המילים ואת האהבה למחול ועבאדי את הכמיהה לפרוץ | לפני שש שנים הלך המשורר לעולמו לאחר סיבוכים של מחלת ריאות, ועבאדי החל לחרוט על לוחות עץ את דמותו של מי שהיה הראשון שהכיר בערכו כאמן | במהלך העבודה נפער חור בריאותו של עבאדי, אבל הוא לא הפסיק | דמותו של ראזו קלפה לשעבר מנהל הספרייה למחול בבית אריאלה, עומדת במרכז הערוכת הציורים שעולה בימים אלה בגלריה צדיק

רק

קצה השיחה שלו עם שי עבאדי הבנתי שבמסך שעה ניהלנו משחק של מחול ועובדה בעור אני רודף אחריי, מנסה לזלות ממני את עצמי, הספיר עבאדי לחמוק באלגנטיות ולסמס אל צמרות אילנות גבוהים – הפילוסופיה הנה ארנבט, הרקין ואצל ניוינגטון, הקסר הגרמני וילהלם השני וכן וגו' הריסולומי בנימין ואב הרצל, ובעיקר נאחו עבאדי בצמרת של ראזו קלפה, המשורר והסופר יליד רומניה שהיה לאביו חרוטני. עליהם הוא דיבר ביופשיחות, על עצמו מעט פחות. "נתתי קצת מרחק", אמרתי לו בסיום השיחה, אחרי שביכתי את מספר ההקלטה. "כן", הוא הורה. "יש לי את הבעיה הזאת. זה נהנה של אנשים, שמנו שחקים לא שמים את עצמם במרכז, אבל כסופר של דבר אתה יכול ללמוד על בנאים רודף הרברים שבהם הוא בוחר להתעסק". הנה, שר התחמקות מנארות לטעם. בבית אני מתעסק במחול, השיחה שלטן מטה ארוז לניואנסים של עבאדי, שומע את עצמי יוצר אותו בסימטריז ומחזיר אותו אל עצמי. מה רשע, מתוך המחול שנהלנו זה עם זה, היא מרעה בלדים שהיו וולנים הוצע – המשיכה

הבלתי נשלטת שלו לשואה, החיפוש אחר רבות אב, החלל הגדול שהוזרז מות סתנו וככל זאת, כרי יפענה את עבאדי צדיקים כנראה לשמוע להמלצתו וללמוד עליו רודף הרברים שבהם הוא בוחר להתעסק, ראזו קלפר לנשול. ראזו קלפר זיל, מנהל הספרייה למחול בבית אריאלה וזי שפרסם שירה ופרוזה בעברית (ב-1996 שפרסם ספר השירה הראשון שלו בעברית "צעדים של צב"), חסם שנים לאחר מכן מורסם שפרו השני – "שירים אמורים" וגם ספר הפרוזה "יהודים בעל מוחס". כל הספרים יצאו לאור בחוצות שוסראן, היה ידיוו וקרוב של עבאדי וזי שאחראי במידה רבה לפרויקט הקריירה האמנותית שלו. לאחר מותו ב-2006, כשהיה בן 69 ולאחר שזוכים במחלת ריאות, החל עבאדי לחרוט את דמותו של קלפר אל תוך לוחות עץ בעזרת עיפרון חספסל. התערוכה "ראזו", המוצגת בימים אלה בגלריה צדיק וראו מסגרתה, היא התוצאה של מה שהחל אז. עבאדי וקלפר ניהלו ידידות פורה. קלפר הוא שעודד את עבאדי לצדוד זה בתמונה שיע לקלפר ברוצות שיריו וסיפוריה, השיחות הרבות שניהלו על

אמנות ותרבות, ובעיקר על מחול, הסרו אותם. לאחר מותו של קלפה שכתבו אמנם זכו להערכה אך לא לחשיפה רבה, לקח על עצמו עבאדי להנציח את זכרה "רציני לתת לראזו מקום בעולם", אמר עבאדי. "רציני לתת לו שריטה שתישאיר בזיכרון כי הוא מסוג האנשים שקל לישכח, מקומם אותי שהוא נשכח". בחריטות של עבאדי מופיע קלפר בסלל נהלים, לעיתים הוא מוזרף ולעיתים מהודרה או מפתה, לפעמים הוא ארם וכן ולפעמים נעז או חינוק. פעם אחת הוא אפילו תן מייל ליד נדמרטון, יש בחריטות הללו הערכה ורדידות ובהחלט אהבה. גם האדרה ישנה שם, אך לא כזו אמפיתית, זו האדרה עם חמלה, עם הומור. "ראזו היה סוג של מורה דחנני עם ציור", אמר עבאדי. "יש בתערוכה מקום של הבנת תורה על שהאמן כי אנונה שריתי וקסי לה". "יבול לחיות שאתה מרישז כצת הפן שלי". "אני לא מרגיש הבן שלו, אבל אני מרגיש שהוא היה האבא שלי". זה האבא שאילי רציני שיהיה לי, גורא חכם ורדען ומלא תרבות. מסוכן היה כן, הוא בתחילת חסם מקום של אבא".

במקום של השבר
אנהגו נפגשים בבית קפה ליד הבימה הסמוך לסקום כגוריה. עבאדי (46) בעל ריבור רך ויובנס חילפת צווארון טלף, בחיש את הקפה שלו באיטיות ומחכה שיתקרה לאחר שהתקפה בלימודי האמנות ופנה למחול, חוד עבאדי אל התבטב והציג תערוכות בארז ובחילל. במקביל הוא גם מלמד אמנות במוזיאון תל אביב ובבית ספר תיכון לחינוך מיוחד. כעת הוא פועל מתוך סטודיו בקריות המלאכה ובימים אלה מוצגת תערוכה נוספת שלו בגלריה דן, "אנויססה ויקטוריה" שמה, שנחתה את הגדול הסרגי של שמשת הרצל ושל הקיסרות הגרמנית. ברנה שכמו שעשה בריאות, גם באמנות שלו נוה לעבאדי להסתתר סאחורי דמות של מישהו, הפעם זה קלפה בתערוכות פורטות שמכרכון עמרו ואצל ניוינגטון חנה ארביט, הוא הסתתר מאחוריהם. "אני לא יוצר ויתם מציד פרושים", הוא מסביר את ההישענות שלו על הסיוות היסטוריות. ואולם מתוך פרצופי הרבים של קלפה שהקפסם כעריצות את המכר

"תלמיד שלי הביא לי פיתוח מדהים שהוא עשה עם עיפרון חשמלי. זה מכשיר שמצד אחד חורך ושורף ומצד שני הוא בונה. זה כמו חנה ארנדט, שבונה והורסת, ומתוך ההרס היא מנסה להבין עולם"

צדיק ב־9,000 שקל

נלריה צדיק נפתחה לפני כשנתיים וחצי בידי חנה קומן, בחלק מקופת הסמך לשוק הפשפשים בימי נרתי שמוען הצדיק 116 קומן, המתגוררת בנווה צדק, התמטרה מעיסוקיה כחוקרת קולנוע ויצגרת סרטי תדמית ומתחה את הנלריה מתוך כוונה לקרב את האמנות אל העם. כחלק מתפיסה זו, כלל היצירות המוצגות בגלריה נמכרות במחירים של עד 9,000 שקל בציורה או האמנים מרוויחים, אני מתפנסת ואנחנו יכולים לשתף עוד אנשים בחוויות האמנות, מסבירה קומן. כוונתנו היא לאפשר לנוכלם להעשיר את עצמם ביצירות אמנות מקוריות ולא להסתפק בפרודוקציה או בצילום מאיקאה לכיסוי הקירות בבית. מאז ומעולם נקשרה נפשה של קומן באמנות

וכבר בצעירותה החלה לאסוף יצירות, אלא שפחית האמנות הישראלית שהלכו והאמירו הקשו עליה מאד. "כילודה יכולתי לרכוש יצירות ובתור אישה בוגרת כבר לא", היא אומרת. "פתחתי את הגלריה מתוך רעיון לעשות משהו למען המעמד שלנו - מעמד הביניים. נוצר מצב שבו מעבר לחיים ולקנסות שאנחנו משלמים, אין לנו כסף להשקיע בשאר רוח". בחירת האמנים של קומן גם היא מקרבת את האמנות אל החברה שבתוכה ועבורה היא מעלת. "אני מציגה אמנים שכשטו מרביתם על הכאן ועכשיו של ישראל, היא אומרת. "בכולנו, כל סימור קשור למקום ולזמן מסוים. באמנות פלסטית, הכאן ועכשיו הוא משהו שצריך ליוזם אותו, לנסח אותו. אני מאמינה שלאמנים יש את החוש לדעת את רוח התקופה, הרבה לפני שהדיוטות כמונו קולטים אותו. לכן אני מאפשרת להם להגיד מה שהם רוצים בתקופה של התקופה". מושג כך גם בחירה קומן להציג בגלריה את תערוכתו של שי עבאדי על ראדו קלפר ז"ל. "בתרבות שבה כל אדם הופך להיות ידוע, שי לוקח משהו משולי התרבות, כזה שלא התקבל בה על אף שעסק בספרות, בשיירה ובמחול, היא אומרת. "שי מציק את הסיטואציה הזו ואומר שהם הבנאים שראוי בעיניי לשים אותו במרכז התייחסות האמנותי. זה מעניק לי את החיים שלא זכר לקבל".

מביא שירים, היינו יושבים יחד על השירים שלו, היינו מרברים כמסך פעות". קלפר הפרנקופיל היה זה שהכיר לעבאדי את "בלט רוס", להקת המחול שהקים וניהל האמריגו ואיש האמנות הרוסי סרגיי ריאנילוב, אשר פעלה בצרפת והובילה את מהפכת המחול המודרני. עבאדי נרבק באהבתו של קלפר ויותר מכול נמשך אל המוריאנטרף הראשי של הלהקה, ניו־ינסקי. "הירימי שלו היה כל כך חזק שהתחלתי לעשות סקיצות שלו", נזכר עבאדי, "כשהראיתי איךו לראדו הוא אמר 'בוא נעשה תערוכה בבית אריאלה'. זה היה רגע מכונן, שבו משהו נותן פתאום אסון ביצירה שלך".

אחרי שנים שהן לא עסק באמנות, הייתה התערוכה בבית אריאלה ההורמנות הראשונה של עבאדי להציג. רצח רבין, שאירע יומיים בלבד לאחר הפתיחה, הקנה מעט את השפעתה של התערוכה, אך עבור עבאדי זה כבר לא שינה את מני הדברים. "התערוכה הזו העלתה אותי על התלם האמנותי", הוא מאבחן כמעט לאחור. הוא נמשך את להקת המחול וחזר אל האמנות, הפעם בתנופה גדולה. התערוכה הבאה שלו, "אנטומיה של מיתוס", העסקה גם היא בניו־ינסקי, הוצגה בתיאטרון ירושלים, ותערוכות נוספות עלו בגלריות ובמוזיאונים בארץ ובחול.

התערוכה הנוכחית, שקלפר עומד כמרכז, היא מעין מנירת מעגל, שחרוז מהמנטור שאפשר לאמנות לפרוץ מתוך עבאדי. "תמיד כשהיינו נפרדים, ראדו היה אומר לי כצחוק 'עבאדי, אל תשכח אותי', הוא אומר. 'לא שכחתי אותי'".

השנים בנייהם לא מנע מהירידות שלהם לפרות. "נכון, זה מור", מודה עבאדי כשאני שואל על הקשה. "אבל כאילו תהליך די מהיר הוא התחיל נורא לסקרן אותי. היה לי ידע אבסולוטי בכל מה שקשור בתרבות, במחול ובאמנות, והייתה לי גם היכולת לעשות את ההקשרים הנכונים. איכשהו, מתוך זה שאני לא מצאתי את המקום שלי, ראדו היה זה שנתן לי מקום, הוא מאוד אהב את האמנות שלי, וזה הפך לתברות די קרובה".

קלפר, שברומניה נחשב לכותב מוכר ומערך ולמבקר תרבות, התגלגל לישראל ב־1976. "במשך הרבה שנים הוא רצה לעזוב את רומניה", מספר עבאדי. "הוא הגיע לארץ עם אחותו ובתה מתוך ידיעה שהוא מלווה אותן לפה וממשיך לכלניה, שם חיכתה לו עבודה. אבל ברנע נפתח פה הוא הורגש צורך לנסק את הארמה. פתאום הוא הרגיש שזה המקום שלו, והוא פשוט נשאר". קלפר החל לכתוב בעיתונות הרוסית הישראלית, ובשלב מסוים החל לתרגם את ביקורות המחול שלו לעברית ולשלוח אותן ללהקות. העבודה שבהניעו לארץ ידע רק שתי מילים בעברית - סלפון ובית כיסא - לא מנעה ממנו להתחיל לכתוב בשפת המקום. "הוא כתב בעברית קלוקלת אך מטפורית", אומר עבאדי. "על הרקון עידו תרמו, למשל, הוא כתב ש'יש לו ויפ של שחף פצוי'". לאט לאט התבג קלפר במיליה של המחול בארץ ובשלב מסוים מונה לנהל את הספריות למחול בבית אריאלה. כשקלפר ביקש למנות ספרן שיעבוד תחתיו, המועמד הראשון היה ירדיו הצעיר עבאדי. "כך היינו נפגשים כל יום למשך ארבע שעות", מספר עבאדי. "הוא היה

מהחניך המיוחה, כי זה מכשיר שכאילו הורס. מצד אחד חורך ושורף ומצד שני הוא בונה. קלטתי שאני נורא אהב לעבוד עם זה, כמו ארנדט, שבונה והורסת, ומתוך ההרס היא מנסה להבין עולם. ואו התחלתי לעשות העיפרון החשמלי החל עבאדי לחרוט את דמותו של קלפר, להרוס ולבנות. אגב, הסכניקה הזו ככל הנראה גרסה לו נזק רפואי ובשנה שעברה אושפז בבית החולים עם חור כריאה. "הרופאים לא בטוחים אם זה קשור לעבודתי, אבל הם הבחירו לי שהארדים שעולים מהעץ עוללים להיות מסיכונים". מאו הוא חורט עם מסכה.

עבאדי נולד וגדל בירושלים. "גדלתי בקריית הירוק, בסביבה הטרונגית", הוא מספר ואולם גרסה שמתוך הסביבה ההטרונגית הזו, מי שהיטיעו עליו יותר מכול בילדותו היו שכניו ניצולי השואה והוא קרוי על שם אחיו של אחד מהם, יהושע, שנספה בשואה. השואה, אולי השבר הגדול ביותר בתולדות האנושות, נשארה איתו מאז. זה אותו השבר שממנו ניתן ללמוד עליו כל כך הרבה. הוא התחיל לצייר בגיל צעיר ואחרי שירותו הצבאי התלגס בין תחומי אמנות שונים. הוא נרשם לקורס רישום בבצלאל ובמקביל למד משחק בניסן נתיב ומחול בלהקה של ירון מרגולין רהייתי רקדן מאוד טוב במסביבות, הוא הסתיר את הבחירה במחול. "הייתי רוקר שעות מול המראה", בסופו של רבן הציור ניצח, כרברית, והוא החל ללמוד במדרשה לאמנות ברמת השרון. במדרשה התקשה עבאדי למצוא את מקומו, ולאחר שסיים את הלימודים חזר אל המחול ולמד במרכז ביכורי העתים. עוד לפני כן הכיר את קלפר, ופער 30

"בתהליך די מהיר ראדו התחיל נורא לסקרן אותי. היה לו ידע אבסולוטי בכל מה שקשור בתרבות, במחול ובאמנות, והייתה לו גם היכולת לעשות את ההקשרים הנכונים. הוא בהחלט תפס מקום של אבא"

אלאניו
פולר/בארי

"ישירים אחרים", ראדו קלמין

עצם הבחירה של עבארי כקליפ היא מעשה אמנותי. קליפ, שכתב בעברית על אף שבקושי ריכז את השפה, הצליח דווקא כאמצעות הקושי הלשוני להקביר היטב את תחושותיו כיהודי שנאלץ להגר מארופה לישראל. במתכוון הוא גם פתח צהר אל חוויותיו כהומיסקסואל. "הוא אמר לי שהיה נורא קל למכנן איתו כמסורד הומוסקסואל, אבל הוא ראה בעצמו מטרור רניל", אומר עבארי. באתה מודה גם בהחזרה בחנה ארנרס, פילוסופית הורדית שסבעה את המושג "הבנאליות של הרוע" בתחילתם להתנהלות הנאצים, הוא כחורה אמנותית.

גם לטכניקה של עבארי, עיפרון השמלי שחודך חריצים בלוחות עץ, יש משמעות. את הטכניקה הזו גילה לאחרונה בזכות תלמיד בבית הספר שבו הוא מלמד אמנות, "הניצח אלינו בער שעלה מברזיל", הוא מספר "הסירים מחטמים בפתוח עץ והוא הביא לי פיתוח מזהים שהוא עשה עם עיפרון חשמלי, השכוח שמכסיר כזה יכול מאוד להתאים לבית הספר שבו יש תלמידים

במקום של הפער

"כשאני הווך לבחור, רטוב עץ לשיד עצמותי מטבול המילים, אני מתחיל להיוד מעבר לחומת הרעש, יכול ליטר את הדברים החשיבים לאלה שרק עיבתי.

לא רבים הודרים מבידן השכחה, לא אלה שקשה לבטאם, אלא רבים שהמור מבלבכים בו בחוסר גילת, כשגם אילם.

מעבר לכל מהומה, אני כאילו לבד עם עצמי, כרובי נמצאים איתנים ליד, לא עוזבים אותי לעולם, ובעצם, אני לא עוזב אותם.

האם זה מני נגר הומוייזם? האם זו הוכחה שכדי למצוא את האמת עצמי, אני זקוק למרחק, ורק לנוכחות שמעבר לנדי, למכור?" (יאנינו פותח את הרידוק, מתנדף התינוטים).

לדבריו, המיוות שאליה הוא "נכפל" בוחרת אותו, לא הוא אתה, ובכל זאת, כשהוא נודד לומר טרוץ הוא נמשך חזקא לרמיות אלה, הוא עינד כריסוס, "אחד הדברים שאלי מסקרנים אותי זה דווקא באמת השבר, יש סוג של שבר כאמנות שלי", הוא אומר "ניו'נסקי הוא רקדי וכוריאוגרף שדברים את אירופה ואז משתגע ומאושפן 10 שנה בבית הילים לחילי נפש. הנה ארנרס עסקה בשבר, בשבר עצים והשואה, זו רמת שדצאת מהוד השבר כי היא נרמניה שנקצרת בירי הנסאפ, ואחרי שהיא מגיעה לארצות הברית היא מנסה להבין את השבר ומאייפה את בילד".

למה אתה נמשך לשבר? "בשביל זה צריך פסיכואנליזה", הוא אומר ואחרי שתיקה קצרה מוסיף: "יכול להיות שרלתי במקום שהיה בי שבה אימא של אימא שלי נפטרה כשאני הייתה ילדה, והיה שם חוסר מאוד נוכח, אולי שם נטמנו הדברים האלה, אם אני חושב על מקומות של חיסה, או שם נרמה לי שדיה חלל עצום, והאמת שגם אביו של אבי נפטר כשהוא היה נער בן 12, אני חושב ששם, אולי יש את התינוטים".

בתערוכה, אפשר גם להות את עבארי עצמו, או יותר נכון את נקדת מבטו, את הפירוש שלו למושג התערוכה. באתר היצירות לטל מופיע ריזקו המהיר של קליפ הצעיר, ולצדו חותם ציטוט מאחד משיריו: "ארנרס חוזר לי את התורים הנשמים, חודפים מסבבים בנוד. ההוד לי ימים ללא אור ילילת שנפלו בשעת צהריים", כך מרחיב עבארי את יצירתו מריוקן של קליפ לייזה כללי של מהגר שגלה מארצו, כה כמר בתערוכות אחרות שעשה, הוא הופך היסטוריה אישית ואנימטיקה להיסטוריה כללית.

אין ספק כי יש מהר היסטוריוגרפי בתערוכות של עבארי, יצירותיו הן תוצר של חקירה, של למדת העבר ררך ספרים היסטוריים רחוקים. אבל כשאני שואל אותו אם הוא מרגיש היסטוריון הוא צחק. "לא מעט אנשים אומרים לי שהייתי צריך להיות היסטוריון", הוא אומר "אבל אני מרגיש יותר בהיסטוריוגרף, זו אינטרפרטציה של שולקחת את המצע לנרנך נוסף של היסטוריה או של אמנות היסטוריון, נקשה לשם ציור. אני רוצה שבאמנות שלי יהיה משהו נוסף, משהו שיעביר מהר תרבותי והיסטוריה".

